

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

विश्वमा बोलिने प्रमुख दश भाषा परिवारहरूमध्ये नेपालमा द्रविड, आग्नेली, भारोपेली र भोडवर्मेली भाषा परिवारका वक्ताहरू रहेको तथ्य भाषिक अध्ययन र सर्वेक्षणय विभिन्न भाषाविद्हरूको भाषिक अध्ययन र सर्वेक्षणले पुष्टि गरेको छ। मगर भाषा भोट वर्मेली भाषा परिवारको भाषा हो। भोट वर्मेली भाषा परिवारका ७१ भाषामध्ये मगर भाषा सहित ५८ भाषा नेपालमा बोलिने गरिएको छ (निशी : १९९२ ई.)। नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले नेपालमा बोलिने हरेक भाषालाई राष्ट्र भाषा मानेको छ। त्यसैगरी भारतको संविधानले पनि नेपाली भाषालाई आठौँ सूचीमा राखी राष्ट्रिय मान्यता दिएको छ। नेपाली भाषा नेपाल लगायत भारत, वर्मा, भुटान, हङकङ जस्ता विभिन्न ठाउँका लगभग तीन करोड वक्ताहरूले बोल्ने गरेको पाइन्छ। एउटै भाषा पनि भौगोलिक क्षेत्र वा दूरीका आधारमा फरक फरक हुन्छन्, जसलाई भाषिका भनिन्छ। नेपाली भाषाविद् वालकृष्ण पोखरेलका अनुसार पूर्वेली, माझाली, ओरपच्छिमा, मझपच्छिमा र परपच्छिमा गरी पाँच भाषिका र विभिन्न उपभाषिकाहरू छन्। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को सिन्धुली जिल्लाको विस्तृत विवरण, २०७१ को पृष्ठ ३ मा उल्लेख भएनुसार सिन्धुली जिल्लामा मगर जातिको जनसङ्ख्या ४४१४६ अर्थात् १४.९०५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। यसैअनुसार जनसङ्ख्याका दृष्टिले यस जिल्लामा सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या रहेको तामाङ भाषा पछिको दोस्रो भाषा पनि रहेको देखिन आएको छ। मगर जातिको इतिहास खोतल्दा सुरुसुरुमा गण्डकी प्रदेशमा आएका सबै जातिहरू मगर जातिमा परिणत भए भन्ने पनि भनाइ छ (श्रीस, ०३८:७)। मगर जातिको उत्पत्ति चीनको 'सिम' भन्न स्थानबाट भएको हो। यिनीहरू त्यस ठाउँबाट सिङ र चितु भन्ने दुई मगरहरूको नेतृत्वमा सर्वप्रथम नेपालको दक्षिण भेकमा प्रवेश गरेका थिए। तिनीहरूलाई स्थानीय व्यक्तिहरूले तानसाङ थापा भन्न गर्दथे। स्थानीय भाषामा 'तानसाङ'को अर्थ उत्तरबाट आएको भन्ने बुझिन्छ (चेम्जोङ, १९६७ :७०)। इतिहासकारहरूका अनुसार मगर जाति भारतको सिन्धु नदीको आसपासको उर्वराभूमिका

वासिन्दा हुन् र कालान्तरमा राजनैतिक तथा आर्थिक कारणले लगभग ३५०० ई.पू. मा नेपालमा पसेका हुन् भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ (थापा, २०३६:७ र ८) । नेपालमा मगरहरु पाँच समूह गरी प्रवेश गरेका थिए । पहिलो समूह पश्चिम भेकबाट आएका मुनाङ्वाका सन्तानहरु नै सर्वप्रथम २३०० ई.पू. तिर नेपालमा प्रवेश गरेका थिए (पोखरेल, बालकृष्ण, अन्तर्वार्ता, २०३७ असार २५) । यसरी नेपाल भित्रिएका मगर जातिले १००० वर्ष पहिले लिच्छवी मगरहरुले अख्खा लिपि सृजना गरेका हुन् (थापा, २०५९: २३) । यसरी मगर जातिलाई कसैले चीनबाट आएका भनेका छन् भने कसैले भारतबाट आएका भनेका छन् । तर मगर जाति जताबाट नेपालमा प्रवेश गरे पनि नेपालमा बसोबास गर्ने जातिहरुमध्ये मगर जाति हजारौं वर्ष पुरानो जाति हो भन्ने कुरा निर्विवाद छ । मगर जातिले बोल्ने भाषालाई मगराती भाषा भन्ने चलन पनि छ । मगराती भाषालाई अठार र बाह्र मगराती भाषा गरी दुई भामा बाँडिएको पाइन्छ । अठार मगराती भाषाभित्र पनि खाम भाषा, काइके भाषा र छन्त्याल भाषा पर्दछन् । रोल्पा, रुकुम, प्युठान, म्याग्दी र बाग्लुङको पश्चिमी भेकका मगरहरुले बोल्ने भाषालाई खाम भाषा भनिन्छ । केशरजङ्ग बराल मगरका अनुसार मगरहरु चीनको खाम प्रान्तबाट नेपाल आएका हुनाले र त्यस प्रान्तमा बोलिने भाषासँग मिल्दोजुल्दो भएकाले यसलाई खाम भाषा भनिएको हो । काइके भाषा डोल्पाको सहरताराकोटका रोकाया मगरहरुले बोल्ने गर्दछन् । त्यसैगरी छन्त्याल भाषा बाग्लुङ र म्याग्दी जिल्लामा बोलिन्छ । बाह्र मगराती मगर भाषाको मूल थलो भने पाल्पा, नवलपरासीको उत्तरी भाग तनहुँ र स्याङ्जा हो । यसैगरी पश्चिममा बाँके, सुर्खेत र दैलेखमा बोलिन्छ भने पूर्वमा काभ्रे, रामेछाप, सिन्धुली, उदयपुर, महोत्तरी, भोजपुर, पाँचथर, तेह्रथुम, इलाम, धनकुटा आदि जिल्लामा बोलिन्छ । यसरी मगर भाषाका वक्ताहरु नेपालका विभिन्न भूभागमा छरिएर रहेका मात्र होइनन् पश्चिममा काँगडादेखि पूर्वमा भुटानसम्म यो भाषा बोल्ने गरेको पाइन्छ (बुढा मगर, दुई शब्द) । अन्य भाषा सरह मगर भाषामा पनि भौगोलिक दूरीका आधारमा भिन्नता पाइन्छ । हाल नेपालमा मगर भाषाका वक्ताहरुका लागि प्राथमिक कक्षासम्म मातृभाषामा नै पाठ्यपुस्तक पढाइने गरेको छ भने रेडियो नेपालले पनि पोखराबाट मगर भाषामा समचार प्रसारण गर्दै आइरहेको सुनिन्छ । यसैगरी साप्ताहिक रुपमा बेलाबेलामा गोरखापत्रमा पनि मगर भाषाका विविध सामग्री प्रकाशित हुँदै आइरहेको छ भने मोफसलका रेडियो एफ. एम. तथा स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाहरुले पनि विविध सामग्रीलाई

स्थान दिँदै आइरहेको छ । यसरी मगर भाषा विविध माध्यमबाट विकसित हुँदै आइरहने क्रम जारी रहेको देखिन्छ ।

यसप्रकार मगर भाषाका बारेमा भइरहेका प्रचार प्रसारअन्तर्गत विश्वविद्यालयीय तहमा बेलाबेलामा विभिन्न शोध अनुसन्धान पनि भइरहेको देखिन्छ (दाहाल,२०६५) । नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले नेपाली भाषा सरह मगर भाषालाई पनि राष्ट्र भाषाको समान मान्यता दिए पनि नेपाली भाषाका तुलनामा अल्पसङ्ख्यामा रहेका मगरभाषीहरूको भाषिक अध्ययनमा नेपाली भाषाको अध्ययन अध्यापनले सहयोग पुऱ्याउँदै आइरहेको सन्दर्भलाई अभि विस्तृत र फराकिलो पार्न यसका विविध पक्षमा शोध अध्ययन हुनु सान्दर्भिक र आवश्यक रहेकोले यस शोध अध्ययनमा सिन्धुली जिल्लाको आम्बोटे गा.वि.स. र त्यस आसपासका क्षेत्रमा बोलिने मगर भाषालाई अध्ययनको आधार बनाई नेपाली भाषा र मगर भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनको उद्देश्य स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्त गर्नु रहे पनि यसले भविष्यका अन्य खोज अनुसन्धानलाई आंशिक रूपमै भए पनि सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिइएको छ ।

१.२ समस्याकथन

भाषा सिकाइ सिप सिकाइ हो । भाषिक विशेषतानुसार भाषा सिकाइ अध्ययन फरक-फरक हुन्छन् तापनि सिकाइलाई प्रायोगिक किसिमले सञ्चालन गरियो भने दोस्रो भाषाका रूपमा सिकिने हरेक भाषा सिकाइनुकूल बन्न सक्दछन् । नेपालमा नेपाली मातृभाषी बाहेकका लागि नेपाली भाषा सिकाइ दोस्रो भाषाको रूपमा अध्ययनीय रहेको छ । दोस्रो भाषा सिकाइमा पहिलो अर्थात् मातृभाषाले पनि प्रत्यक्ष असर पार्ने हुनाले स्तरीय नेपालीको सिकाइमा बहुभाषिक सन्दर्भबाट भाषा सिकाइलाई लानु सान्दर्भिक र आवश्यक ठहरिएको छ भने प्राथमिक तहको पठनपाठन आ-आफ्नो मातृभाषामा नै दिनुपर्ने राज्यको शैक्षिक नीति पनि रहेकोले यस परिस्थितिमा नेपाली भाषा र मगर भाषाबिचका विभिन्न भाषिक व्यवस्थामा जटिलता देखा परे पनि अध्ययनका आधारमा पदसङ्गतिलाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्नु र भाषिक सम्प्रेषणमा पदसङ्गतिले वाक्यका तहबाट विचार विनिमयको आधारभूत आवश्यकताको काम गर्ने सम्भावना रहेकाले यस कार्यमा आइपर्ने कठिनाइहरूलाई संश्लेषित रूपमा समस्याकथनको

विषयवस्तु बनाइएको छ । जसअन्तर्गत नेपाली भाषा र मगर भाषाका पदसङ्गतिको अवस्था के-कस्तो रहेको छ ? यी दुईका बिच के-कस्ता समानता र असमानता रहेका छन् ? जस्ता मुख्य बुँदाहरु नै प्रस्तुत शोधकार्यका समस्याकथन बन्न पुगेका छन् ।

- १) नेपाली र मगर भाषाको पदसङ्गतिको अवस्था के-कस्तो रहेको छ ?
- २) नेपाली र मगर भाषाको पदसङ्गतिका आधारहरु के-के हुन् ?
- ३) यी दुईबिच के-कस्ता समानता र असमानता रहेका छन् ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधका लागि निम्न उद्देश्यहरु राखिएका छन् :

- क) नेपाली भाषा र मगर भाषाको पदसङ्गतिको अवस्था पत्ता लगाउनु,
- ख) नेपाली भाषा र मगर भाषाको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु,
- ग) यी दुईबिचका समानता र असमानता पहिल्याउँदै निष्कर्ष प्रस्तुत गर्नु ।

१.४ अध्ययनको औचित्य र महत्व

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले नेपाली भाषा सरह अन्य राष्ट्रिय भाषाहरुलाई पनि राष्ट्र भाषाका रुपमा मान्यता दिएको र प्राथमिक तहको पठनपाठन पनि मातृभाषामा नै गर्नुपर्ने प्रावधानले मगर भाषाको विकासमा यसप्रकारका शोध अध्ययनको आफैँ पनि विशेष महत्व रहेको देखिन्छ । कुनैपनि राष्ट्रभाषाहरु एकल रुपमा आफैँमा समृद्ध हुँदैनन् । आवश्यकता र सामाजिक प्रभावका कारण एक भन्दा बढी भाषाहरुबिच भाषिक सम्पर्क भइरहेको हुन्छ । यस परिप्रेक्ष्यबाट हेर्ने हो भने नेपाली भाषा र मगर भाषाबिच भाषिक सम्बन्ध मात्र नभएर जातिगत र सांस्कृतिक रुपमा पनि विशेष प्रकारको सम्बन्ध रहेको देखिने हुनाले एकातिर र अर्कातिर मातृभाषाका रुपमा मगर भाषाका लागि आवश्यक पर्ने शैक्षिक सामग्रीहरु नेपाली भाषाको सहयोगमा तत्काल उपलब्ध गराउन अन्यका तुलनामा सरल हुने हुनाले यस शोधले त्यसतर्फ पनि केही सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गर्न सकिन्छ । यससँगै दुवै भाषाका वक्ताहरुलाई एकापसका आवश्यकताका लागि र भाषिक सम्बन्ध सुधारका लागि पनि यस अध्ययन कार्यको आफ्नै प्रकारको औचित्य र महत्व रहेको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन

कुनै पनि शोध सधैंका लागि एकल रूपमा पूर्ण हुँदैन । यो त निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो । यसैले शोधको क्षेत्र पनि व्यापक र विशाल देखिन्छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनमा नेपालका मगरभाषी वक्ताहरूको भाषिक अवस्थाको अध्ययन हुन नसक्नु यसको सीमाको रूपमा लिइएको छ । त्यसैगरी सिन्धुली जिल्लाको आम्बोटे गा.वि.स. र त्यस आसपासका मगरभाषीहरू मात्र यस अध्ययनको अध्ययन सामग्री बनेका छन् । यसका साथसाथै नेपाली र मगर भाषाबीचको पदसङ्गतिको तुलना गर्दा वाक्य र अन्तरवाक्यका तहमा कर्ता र क्रियापदको मेल, कर्म र क्रियाबीचको मेल, सर्वनाम र क्रियाबीचको मेल देखाइएको छ भने पदावलीका तहमा विशेषण र विशेष्य तथा भेदक र भेद्य अनि त्यसैगरी सहप्रयोगात्मक पदसङ्गतिमा कोटिकार र नाम, अनुकरणात्मक शब्द र क्रिया, प्राणी र थातबास, प्राणी र मल, प्राणी र आवाज, प्राणी र बच्चा तथा सर्वनाम र विभक्तिबीच सङ्गतिको चर्चा गरिएको छ । यसैगरी यस शोधकार्यमा मगर भाषाका रूपमा प्रयोग गरिएका सम्पूर्ण उदाहरणहरू सिन्धुली जिल्ला र यसका आसपासमा बोलिने भाषाबाट लिइएको छ ।

१.६ अध्ययनको रूपरेखा

प्रस्तुत शोध अध्ययनको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

अध्याय एक : शोधको परिचय

अध्याय दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा पूर्वकार्यको समीक्षा

अध्याय तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अध्याय चार : तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा व्याख्या

अध्याय पाँच : निष्कर्ष , सुझाव तथा उपयोगिता

सन्दर्भसूची

परिशिष्ट

अध्याय दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा पूर्वकार्यको समीक्षा

२.१ सम्बन्धित पूर्वकार्यको समीक्षा

कुनै पनि भाषाको आफ्नै विशेषता र संरचना रहेको हुन्छ । त्यही विशेषताले भाषाको मौलिकतालाई चिनाएको हुन्छ । भाषाको काम भनेकै सम्प्रेषणीयता हो । भाषाविचको अध्ययनमा यसैलाई आधार बनाएर त्यसका जटिलता र सरलताका कोणबाट अध्ययन गर्ने क्रममा व्याकरणका विविध पक्षमध्ये पदसङ्गतिको अध्ययन पनि महत्वपूर्ण देखिन आउँछ ।

नेपाली भाषामा पदसङ्गतिको चर्चा प्रारम्भकै व्याकरणदेखि भएको पाइन्छ । त्यसैगरी पदसङ्गतिको चर्चा गर्ने क्रममा 'अनिवार्य नेपाली शिक्षण निर्देशिका' (२०३९) मा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थीका आधारमा चर्चा गरिएको छ ।

माधवप्रसाद पोखरेलद्वारा प्रस्तुत 'नेपाली भाषाको लिङ्ग सिंहावलोकन' (२०४२, २०४७) कार्यपत्र (२०४२-२०४७) मा लिङ्गका आधारमा पदसङ्गतिको अध्ययन गरिएको देखिन्छ । उक्त लेखमा नाम र विशेषण, नाम र सम्बन्धपद र नाम र सर्वनामविचमा भएको सङ्गति उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरी नामपद र क्रियापदविचमा देखिने लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, वाच्य आदरार्थी आदिका आधारमा पदसङ्गतिको निष्कर्ष सूत्रवद्ध रूपमा निकालिएको छ । यसैगरी विभिन्न व्याकरणहरूमा आ-फ्नै प्रकारका पदसङ्गतिको चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

बुढामगर (२०५०) द्वारा 'मगर भाषाको प्रारूप' पुस्तकमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, क्रिया, वाच्य, काल, कारक, भाव, पक्ष, कोटिकार, आदर, अकरण आदिको चर्चा गरेका छन् । त्यसैगरी मगर भाषाको व्याकरणको चर्चा गर्दा खड्ग सारू मगर (२०६२) द्वारा 'मोइढुटो गलाम् फोइङ्ग' (२०६२) नामक व्याकरणमा विभक्ति, काल, भाव, क्रिया र पुरुषको चर्चा गरिएको छ । बुढामगरद्वारा लिखित व्याकरण पश्चिममा मगर भाषामा लेखिएको पाइन्छ भने सारू मगरद्वारा लिखित व्याकरण भने रामेछाप जिल्ला र आसपासका क्षेत्रमा बोलिने भाषामा लेखिएको पाइन्छ । यसैगरी विश्वविद्यालयीय स्नातकोत्तर उपाधिका लागि शिक्षाशास्त्र र मानविकी तथा सामाजिक

सङ्कायका विद्यार्थीअर्थात् शोधार्थीहरुबाट नेपाली भाषाका सोपक्षतामा विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषा प्रयोगका विभिन्न पक्षमा गर्ने त्रुटि एवम् भाषागत अवस्थाको अध्ययन मात्र भएको देखिन्छ । सिन्धुली जिल्लामा स्वतन्त्र रूपमा मगर भाषासम्बन्धी अध्ययन भएको जानकारी प्रकाशमा आएको देखिँदैन । सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तहको उपाधि हेतु गरिएका नेपाली भाषा र तामाङ्, दनुवार भाषी विद्यार्थीहरुका तुलनामा मगर भाषाको अध्ययन एउटा मात्र भएको देखिन्छ ।

खेमहरि भण्डारी (२०६९) द्वारा कक्षा सातमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरुको अध्ययन शीर्षकमा सिन्धुली जिल्लाका पूर्वी भेगका विद्यालयमा कक्षा सातमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरुमा मात्र सीमित रही गरिएको उक्त अध्ययनमा विद्यालयीय शिक्षण बाहिरका भाषिक व्यवहारको अध्ययन नभएकोले मगर भाषासम्बन्धी प्रस्तुत अध्ययन सान्दर्भिक नै देखिन्छ ।

सुबोधकुमार दाहाल (०६५) द्वारा गरिएको महोत्तरी जिल्ला र आसपासका क्षेत्रमा बोलिने मगर भाषालाई आधार बनाइएको नेपाली भाषा र मगर भाषाबिच पदसङ्गतिको अध्ययन भौगोलिक र सामाजिक सन्निकटताका दृष्टिले यस अध्ययनमा उपयोगी नै ठहरिने देखिन्छ ।

२.२ पूर्वाध्ययनको उपादेयता

सिन्धुली जिल्ला र आसमासका क्षेत्रमा बोलिने मगर भाषासँग सम्बन्धित व्याकरण नलेखिएको र नेपाली भाषा र मगर भाषाबिच पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन पनि नभएकोले मगर भाषासम्बन्धी यो महत्वपूर्ण शोधकार्य भएकोले आगामी दिनहरुमा मगर भाषाको अध्ययन र अनुसन्धान गर्नेहरुलाई केही हदसम्म भए पनि सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

२.३ सैद्धान्तिक प्रारूप

यस शोध कार्यमा नेपाली भाषाको पदसङ्गतिको सैद्धान्तिक आधारका लागि डा. माधवप्रसाद पोखरेलको नेपाली व्याकरण (०५४), कृष्णहरि बराल र नेत्र एटमको नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास (२०५९), अन्य अनुसन्धानात्मक कार्य र मगर भाषाका निमित्त यससँग सम्बन्धित उपर्युल्लिखित सन्दर्भ स्रोत र मगरभाषीहरुबाट तथ्य सङ्कलन गरी विश्लेषण प्रक्रियाबाट सैद्धान्तिक आधार बनाइएको छ ।

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

यस अध्यायमा अध्ययनको ढाँचा, जनसङ्ख्या र नमुना/अध्ययनको क्षेत्र, नमुना छनोट प्रक्रिया, तथ्याङ्क सङ्कलनका उपकरणहरू, प्रक्रिया र तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रियाका बारेमा चर्चा गरिएको छ ।

३.१ अध्ययनको ढाँचा

प्रस्तुत अध्ययनको ढाँचा तुलनात्मक पद्धतिको रहेको छ । दुई भाषाबिचको पदसङ्गतिगत तुलना गर्नुपर्ने र मगर भाषाका लागि सीमाङ्कनमा उल्लिखित क्षेत्रमा गई भौगोलिक सर्वेक्षणद्वारा प्राप्त तथ्याङ्कलाई आधार बनाइने हुनाले त्यसै आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

३.२ जनसङ्ख्या र नमुना / अध्ययनको क्षेत्र

यस अध्ययनका लागि आवश्यक जनसङ्ख्या र नमुनाका लागि सिन्धुली जिल्ला, आम्बोटे गा.वि.स. र आसपासका क्षेत्रमा रहेका मगरभाषीमध्ये मूल बत्तालाई नमुनाका रूपमा लिइएको छ ।

३.३ नमुना छनोट

यस अध्ययनको क्षेत्रमा परेका मगरभाषी बत्ताका अभिव्यक्तिअन्तर्गत पदसङ्गतिगत स्वरूपभित्र पर्ने वाक्यात्मक भाषिक एकाइलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ ।

३.४ तथ्याङ्क/ सूचना सङ्कलनका उपकरणहरू वा सामग्री निर्माण

यस अध्ययनका लागि आवश्यक सूचना सङ्कलनका सामग्रीमा अध्याय दुईको सैद्धान्तिक प्रारूपमा उल्लेखित सन्दर्भ कृति र अध्ययन क्षेत्रका मगर भाषाका बत्ताहरूको भाषिक अभिव्यक्तिलाई सामग्री बनाइएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलनका प्रक्रियाहरु वा सामग्रीका स्रोत र सङ्कलन पद्धति

प्रस्तुत अध्ययनका लागि आवश्यक सामग्रीहरु प्राथमिक र द्वितीयक दुवै स्रोतबाट सङ्कलन गरिएको छ । सामग्री सङ्कलनका लागि पुस्तकालयीय अध्ययन र क्षेत्रीय अध्ययन दुवै पद्धति अपनाइएको छ । क्षेत्रीय अध्ययनका क्रममा सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग प्रत्यक्ष भेटी कुराकानी गरी तथ्य सङ्कलन गरिएको छ ।

३.७ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया

प्रस्तुत नेपाली र मगर भाषाबिच पदसङ्गतिको तुलनासम्बन्धी अध्ययनमा तीन किसिमको अध्ययन विश्लेषण प्रक्रिया अपनाइएको छ । प्रथमतः नेपाली भाषा व्याकरणका पदसङ्गतिगत नियमहरुलाई निगमनात्मक विधिबाट अगाडि राखी मगर भाषाका भाषिक अभिव्यक्तिलाई पदसङ्गतिको स्वरूपमा ढालिएको छ । त्यस पछि मगर भाषासम्बन्धी प्रकाशित कृति र अप्रकाशित शोधपत्रहरुबाट विश्लेषणका आधार तयार गर्दै अन्त्यमा तुलनात्मक पद्धति अँगालिएको छ । तुलनात्मक पद्धतिअन्तर्गत यी दुई भाषाबिचको विविध पदसङ्गतिका स्वरूप एवम् समानता र असमानता पर्गेल्दै वास्तविक तथ्य प्राप्त गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यमा तुलनात्मक पद्धतिलाई नै जोड दिइएको छ ।

अध्याय : चार

व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ नेपाली व्याकरणको पदसङ्गतिको सैद्धान्तिक ढाँचामा मगर भाषाको

पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन

नेपाली भाषा व्याकरण अन्तर्गत कुनै वाक्य वा वाक्यात्मक संरचनामा एउटा पदको रूपमा परिवर्तन गर्ने बित्तिकै अर्को पदको रूपमा पनि समानुपातिक परिवर्तन गर्नुपर्ने अवस्थालाई पदहरूबीचको मेल वा पदसङ्गति (अग्रिमेन्ट) भन्दछन् । पोखरेल, २०५ :४७) । जस्तै :-

१. सानी छोरी आई । २. सानो छोरो आयो ।

यहाँ 'छोरी' शब्दको रूपमा परिवर्तन गरी 'छोरो' बनाउने बित्तिकै अरु सबै शब्दहरूको रूपमा समानुपातिक परिवर्तन (सानी-सानो, आई -आयो) गर्नुपर्ने अवस्था आएको छ । वाक्यात्मक संरचनामा देखापर्ने यस्तो प्रक्रिया नै पदसङ्गति हो ।

नेपाली भाषाको पदसङ्गतिअन्तर्गत निम्न तहहरू रहेका छन् । ती तह र सम्बन्धित सङ्गति लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, आदर, भाव, वाच्य, कारक, करण-अकरण एवम् कोटिकार सबैको आ-आफ्नै किसिमको हुन्छ ।

पदसङ्गतिगत	रूप	रूप	रूप	रूप	रूप	कैफियत
तह						
लिङ्ग	रोयो	रोई				यी सबै
वचन	आयो	आए				कर्ता,
पुरुष	पढ्छु	पढ्छस्	पढ्छन्	पढ्छ		क्रिया,
काल	सुत्छ	सुत्यो				सर्वनाम,
पक्ष	रोयो	रुँदै थियो	रोएको	रुन्थ्यो	रोएछ	विशेषण

			थियो			अनुसार
आदर	जा	जाऊ	जानुहोस्	गइबक्सियोस्		आउँछन्
भाव	जान्छस्	जा	गएस्	जालास्		यी
वाच्य	चिन्यो	चिनिँ	चिनिए	चिनियो		सबैबिचको
कारक	ले	लाई	मारे			सङ्गति
करण-अकरण	जाऊ	नजाऊ				समान र
कोटिकार						असमान दवै रहन्छन्

(पोखरेल, ०५४:१,१७,२०,६५,७७,८४ र ९१) (बराल र एटम, ०५९ : ४८ र ११५)

सङ्ख्यात्मक शब्द र अनय पद (नाम वा क्रियापद) का बीचमा वा त्यस्तै कतै अनिवार्य रूपले आउने विशेष पदलाई कोटिकार भनिन्छ ।

४.२. वाक्य तह अन्तरवाक्य तहमा पदसङ्गति

४.२.१ कर्ता र क्रियाबीच सङ्गति

४.२.१.१ कर्ता र क्रियाबीच लिङ्गसङ्गति

नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचनका वाक्यात्मक संरचनामा कर्ता र क्रियाबीच लिङ्गसङ्गति समान पाइँदैन भने मगर भाषामा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवैमा लिङ्ग भेद देखिँदैन । नेपाली भाषाका बहुवचनका वाक्यात्मक संरचनाहरूमा भने कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति देखिँदैन ।

नेपाली भाषाका एकवचन र बहुवचनमा कतै लिङ्गभेद देखिन्छ भने कतै लिङ्गभेद देखिँदैन । तर मगर भाषाको कर्ता र क्रियाबीच एकवचन र बहुवचन (दुवै वचन) मा लिङ्गभेद देखिँदैन, जस्तै :

पुलिङ्ग

(क) भाइ राहा (एकवचन)

(भाइ आयो ।)

(क) लाटा रेटा । (एकवचन)

(लाटो हाँस्यो ।)

(क) भाइको राहा (बहुवचन)

(भाइहरु आए ।)

(क) लाटाको राहा । (बहुवचन)

(लाटाहरु आए ।)

स्त्रीलिङ्ग

(ख) बहिनी राहा (एकवचन)

(बहिनी आई ।)

(ख) लाटी रेटा । (एकवचन)

(लाटी हाँसी ।)

(ख) बहिनी राहा । (बहुवचन)

(बहिनीहरु आए ।)

(ख) लाटीको राहा । (बहुवचन)

(लाटीहरु आए ।)

नेपाली भाषाका निम्न र मध्यम आदरका कर्ता र क्रियाबीच मात्र लिङ्ग सङ्गति देखिन्छ । त्यसैगरी नेपाली भाषाका आदरार्थीमा रहेका चार तहमध्ये निम्न र मध्यम आदर बाहेकका उच्च अतिउच्च आदरमा भने कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा लिङ्ग सङ्गति देखिँदैन तर मगर भाषामा निम्न आदर र उच्च आदर गरी आदरार्थीका दुवै तहका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा पनि लिङ्गभेद देखिँदैन । जस्तै :

निम्न आदर

पुलिङ्ग

(क) भाइ राहा ।

(भाइ आयो ।)

(क) जेठा राहा ।

(जेठो आयो ।)

स्त्रीलिङ्ग

(ख) बहिनी राहा ।

(बहिनी आई ।)

(ख) जेठी राहा ।

(जेठी आई ।)

उच्च आदर

पुलिङ्ग

(क) बोइ राहा ।

(बुबा आउनु भयो ।)

(क) डाजे राहा ।

(दाजु आउनु भयो ।)

(क) मामै राहा ।

(मामा/ससुरा आउनु भयो ।)

स्त्रीलिङ्ग

(ख) मोइ राहा ।

(आमा आउनुभयो ।)

(ख) भाउजु राहा ।

(भाउजू आउनुभयो ।)

(ख) गुमा राहा ।

(माइजू/सासू आउनुभयो ।)

यदाकदा बाहेक नेपाली भाषाको कर्तापद र क्रियापदबीच मेल हुँदा मानवेतर प्राणीहरुमा लिङ्गभेद देखिँदैन । तर मगर भाषाका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा मानवेतर प्राणीमा पनि कर्तापद र क्रियापदबीच मेल हुँदा लिङ्गभेद देखिँदैन, जस्तै :-

पुलिङ्ग

(क) ठोर ह्वाले ।

(गोरु हिँड्छ ।)

(क) बोका पिसा ।

(बोको फुक्यो ।)

(क) पाँडा स्यास्ले ।

(राँगो चर्छ ।)

स्त्रीलिङ्ग

(ख) ड्हेँट ह्वाले ।

(गाई हिँड्छ ।)

(ख) र्हा पिसा ।

(बाख्रो फुक्यो ।)

(ख) भैंसी स्यास्ले ।

(भैंसी चर्छ ।)

४.२.१.२. कर्ता र क्रियाबीच वचनसङ्गति

नेपाली र मगर दुवै भाषाका एकवचन र बहुवचन गरी दुई तहहरु छन् । नेपाली भाषामा निम्न आदरबाहेक अन्य आदरका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा वचनसङ्गति देखिँदैन ।

मगर भाषाको दुई प्रकारका आदरार्थीहरुमध्ये निम्न आदरका आज्ञार्थमा मात्र वचनसङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

एकवचन

बहुवचन

(क) नाङ् राना

(ख) नाखुरी रानीको ।

(तँ आइज ।)

(तिमीहरु आयो/तपाईंहरु आउनुहोस् ।)

(क) नाङ् नुना ।

(ख) नाखुरी नुङ्नीको ।

(तँ जा)

(तिमीहरु जाओ/तपाईंहरु जानुहोस् ।)

(क) नाङ् पढेसो ।

(ख) नाखुरी पढेस्नीको ।

(तँ पढ् ।)

(तिमीहरु पढ/तपाईंहरु पढ्नुहोस् ।)

(क) नाङ् ल्हेसो ।

(ख) नाखुरी ल्हेस्नीको ।

(तँ फर्की ।)

(तिमीहरु फर्क/तपाईंहरु फर्किनुहोस् ।)

यहाँ स्मरणीय कुरा के छ भने मगर भाषाको निम्न आदर एकवचनबाट बहुवचन बनाउँदा आदरार्थी अर्थात् उच्च आदर बन्दछ ।

माथिका निम्न आदर आज्ञार्थका उदाहरणबाहेक निम्न आदर र उच्च आदर गरी मगर भाषाका दुवै आदरमा वचनसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

निम्न आदर

एकवचन

(क) भाँ रापा ।

(भाइ रोयो ।)

(क) बहिनी कुरुवा ।

(बहिनी लडी ।)

(क) लाफा राहा ।

(साथी आयो ।)

(क) होसे मिसा ।

(त्यो सुत्यो ।)

बहुवचन

(ख) भाइको रापा ।

(भाइहरु रोए ।)

(ख) बहिनीको कुरुवा ।

(बहिनीहरु लडे ।)

(ख) लाफाको राहा ।

(साथीहरु आए ।)

(ख) होखुरी मिसा ।

(तिनीहरु सुते ।)

उच्च आदर

एकवचन

(क) बोइ राहा ।

(बुबा आउनु भयो ।)

(क) डई राहा ।

(दिदी आउनुभयो ।)

(क) मामै राहा ।

(मामा/ससुरा आउनुभयो ।)

(क) बाबु राहा ।

बहुवचन

(ख) बोइको राहा ।

(बुबाहरु आउनुभयो ।)

(ख) डइको राहा ।

(दिदीहरु आउनुभयो ।)

(ख) मामैको राहा ।

(मामाहरु/ससुराहरु आउनुभयो ।)

(ख) बाबुको राहा ।

(काका आउनुभयो ।)

(काकाहरु आउनु भयो ।)

४.२.१.३ कर्ता र क्रियाबीच पुरुषसङ्गति :

नेपाली र मगर दुवै भाषामा पुरुषलाई प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तीन-तीन भागमा बाँडिएको छ । तर मगर भाषामा कर्ता र क्रियाबीच पुरुषसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
(क) डा ज्याले ।	(ख) नाङ् ज्याले ।	(ख) होसे ज्याले
(म खान्छु ।)	(तँ खान्छस् ।)	(त्यो खान्छ ।)
(क) कान् ज्याले ।	(ख) नाखुरी ज्याले ।	(ख) होखुरी ज्याले ।
(हामी खान्छौं ।)	(तपाईंहरु खानुहुन्छ ।)	(उहाँहरु खानुहुन्छ ।)

४.२.१.४ कर्ता र क्रियाबीच आदरसङ्गति

नेपाली भाषामा पुलिङ्गी, एकवचन, मानवीयका कर्तापद र क्रियापदबीच मेल हुँदा आदरार्थीका चार तहहरु देखिन्छन् । यसरी नै नेपाली भाषाका वाक्यहरुमा कर्तापदका आदरअनुसार क्रियापद परिवर्तन भएबाट नेपाली भाषाका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा आदर सङ्गति देखिन्छ । नेपाली भाषामा निम्न आदरलाई बहुवचनमा लगदा मध्यम आदरमा प्रयोग हुने क्रियापद नै प्रयोग गरिन्छ । तर मगर भाषामा निम्न आदर र उच्च आदर गरी आदरार्थीका दुई तह भए पनि सामान्यार्थी कर्ता र क्रियाबीच आदर सङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

निम्न आदर	उच्च आदर
(क) भाइ नुवाँ ।	(ख) बोइ नुवाँ ।
(भाइ गयो ।)	(बुबा जानु भयो ।)
(क) बहिनी नुवाँ ।	(ख) डाजे नुवाँ ।

(बहिनी गई ।)

(दाजु जानु भयो ।)

तर मगर भाषमा सामान्यार्थमा आदरसङ्गति नदेखिए पनि आज्ञार्थमा यसप्रकारको आदरसङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

निम्न आदर

उच्च आदर

(क) नाङ् राना ।

(ख) नाकु रानी ।

(तँ आइज ।)

(तपाईं आउनुहोस् ।)

(क) नाङ् नुना ।

(ख) नाकु नुङ्नी ।

(तँ जा ।)

(तपाईं जानुहोस् ।)

(क) नाङ् ज्यौ ।

(ख) नाकु ज्यानी ।

(तँ खा ।)

(तपाईं खानुहोस् ।)

४.२.२. कर्म र क्रियाबीच पदसङ्गति

४.२.२.१ कर्म र क्रियाबीच लिङ्गसङ्गति

नेपाली भाषाका कर्म वाच्यका वाक्यात्मक संरचनामा मानवीय एकवचन तथा निम्न र मध्यम आदरका कर्म र क्रियाबीच देखिन्छ तर नेपाली भाषाका मानवीय बहुवचनका वाक्यात्मक संरचनाहरूमा कर्मचवाच्यमा कर्म र क्रियाबीच लिङ्गसङ्गति देखिँदैन । त्यसैगरी नेपाली भाषामा निम्न र मध्यम आदरबाहेक अन्य आदरमा भने कर्म क्रियाबीच लिङ्गसङ्गति देखिँदैन ।

मगर भाषाको कर्तृवाच्यमा लिङ्गभेद नदेखिएभैं कर्मवाच्यमा पनि कर्म र क्रियाबीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :-

(क) लेन्जामिजा लुटडिसा । (ख) मास्टोमिजा लुटडिसा ।

(छोरो लुटियो ।)

(छोरी लुटिई ।)

(क) जेठा लखटडिसा ।

(ख) जेटी लखटडिसा ।

(जेठा लखेटियो ।)

(जेठी लखेटिई ।)

(क) बोइ लुटडिसा ।

(ख) मोइ लुटडिसा ।

(बुबा लुटिनुभयो ।)

(आमा लुटिनुभयो ।)

(क) डाजे लखटडिसा ।

(ख) भाउजू लखटडिसा ।

(दाजू लखेटिनुभयो ।)

(भाउजू लखेटिनुभयो ।)

नेपाली भाषा र मगर भाषा दुवैमा कर्म र क्रियाबीच मेल हुँदा कर्तृवाच्यमा भैं कर्मवाच्यमा पनि मानवेतर प्राणीमा लिङ्गभेद देखिँदैन, जस्तै :

पुलिङ्ग

स्त्रीलिङ्ग

(क) ठोर लखटडिसा ।

(ख) ड्हेँट लखटडिसा ।

(गोरु लखेटियो ।)

(गाई लखेटियो ।)

(क) बोका लखटडिसा ।

(ख) र्हा लखटडिसा ।

(बोको लखेटियो ।)

(बाखो लखेटियो ।)

४.२.२.२ कर्म र क्रियाबचि वचनसङ्गति

कर्तृवाच्यमा भैं कर्मवाच्यमा पनि नेपाली भाषामा मानवीय एकवचनका निम्न आदरका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा कर्म र क्रियाबीच वचनसङ्गति भेटिए पनि नेपाली भाषामा निम्न आदरबाहेकका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा भने कर्म र क्रियाबीच वचनसङ्गति देखिँदैन ।

त्यसैगरी मगर भाषामा आदरार्थीका दुवै तहमा कर्म र क्रियाबीच वचनसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

निम्न आदर

एकवचन

बहुवचन

(क) बहिनी लखटडिसा ।

(ख) बहिनीको लखटडिसा ।

(बहिनी लखेटिई ।)

(बहिनीहरु लखेटिए ।)

(क) भाइ लखटडिसा ।

(ख) भाइको लखटडिसा ।

(भा लखेटियो ।)

(भाइहरु लखेटिए ।)

उच्च आदर

एकवचन

बहुवचन

(क) बोइ लुटडिसा ।

(ख) बोइको लुटडिसा ।

(बुबा लुटिनुभयो ।)

(बुबाहरु लुटिनुभयो ।)

(क) मोइ ठगडिसा ।

(ख) मोइको ठगडिसा ।

(आमा ठगिनुभयो ।)

(आमाहरु ठगिनुभयो ।)

४.२.२.३ कर्म र क्रियाबीच पुरुषसङ्गति

नेपाली भाषाका कर्मवाच्यमा निम्न र मध्यम आदरका कर्म र क्रियाबीच पुरुषसङ्गति भेटिन्छ । नेपाली भाषाका कर्मवाच्यमा निम्न र मध्यम आदरबाहेकका आदरार्थीमा भने कर्म र क्रियाबीच पुरुष सङ्गति देखिँदैन ।

मगर भाषाका कर्मवाच्यका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा कर्म र क्रियाबीच पुरुषसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
(क) डा लुटडिसा ।	(ख) नाड् लुटडिसा ।	(ग) आसे लुटडिसा ।
(म लुटिएँ ।)	(तँ लुटिइस् ।)	(ऊ लुटियो ।)
(क) कान् लुटडिसा ।	(ख) नाखुरी लुटडिसा ।	(ग) आखुरी लुटडिसा
(हामी लुटियौं ।)	(तिमीहरु लुटियौं ।)	(उनीहरु लुटिए ।)

४.२.२.४ कर्म र क्रियाबीच आदरसङ्गति

नेपाली भाषाका कर्तृवाच्यमा भैं कर्मवाच्यका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा पनि कर्म र क्रियाबीच आदरसङ्गति देखिन्छ ।

तर मगर भाषामा कर्मवाच्यका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा भने कर्म र क्रियाबीच मेल हुँदा आदरसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

(क) नाड् लुटडिसा । (निम्न आदर)

(तँ लुटिइस् ।)

(ख) नाकु लुटडिसा । (उच्च आदर)

(तपाईं लुटिनुभयो ।)

(क) आसे ठगडिसा । (निम्न आदर)

(ऊ ठगियो ।)

(ख) आस्कु ठगडिसा । (उच्च आदर)

(वहाँ ठगिनुभयो ।)

४.३ नाम र सर्वनाम बीच सङ्गति

४.३.१ नाम र सर्वनामबीच वचनसङ्गति

नेपाली तथा मगर दुवै भाषामा नामपद, नाम पद समूह र वाक्यलाई परिवर्तन गर्नासाथ समानुपातिक रूपमा सर्वनामलाई परिवर्तन गर्नुपर्ने हुन्छ, अर्थात् नामपद, नामपद समूह वा वाक्य जुन वचनमा छ सोही वचनअनुसार सर्वनामको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी नेपाली र मगर दुवै भाषामा नाम र सर्वनामबीच वचनसङ्गति भेटिन्छ ।

नेपाली

- (क) हरिले राम्ररी पढ्यो । उ राम्रो श्रेणीमा उत्तीर्ण भयो । (एकवचन)
- (ख) हरिहरूले राम्ररी पढे । उनीहरू राम्रा श्रेणीमा उत्तीर्ण भए । (बहुवचन)
- (क) रमेशले राम्रो पुस्तक किन्यो । त्यो निकै उपयोगी थियो । (एकवचन)
- (ख) रमेशले राम्रा पुस्तकहरू किन्यो । ती निकै उपयोगी थिए । (बहुवचन)
- (क) किसानले धेरै तरकारी उब्जाए । यो राम्रो कुरा हो । (एकवचन)
- (ख) किसानले धेरै तरकारी उब्जाए । बजार लगेर बेचे । यी राम्रा कुरा हुन् । (बहुवचन)

मगर

- (क) रामे बजार नुवाँ । आसे छिटो न ल्हेस्ले । (एकवचन)
- (रामे बजार गयो । ऊ चाँडै फर्कन्छ ।)
- (ख) रामेको बजार नुवाँ । होखुरी छिटो न ल्हेस्ले । (बहुवचन)

(रामेहरु बजार गए । उनीहरु चाँडै नै फर्कन्छन् ।)

(क) रामेशै मज्जुङ् क्किटाप लोवा । होसे काम लगिडच ले । (एकवचन)

(रमेशले राम्रो क्किताब क्किन्यो । त्यो काम लाग्ने छ ।)

(ख) रमेशै मज्जुङ् क्किटाप क्कुरी लोवा । होखुरी काम लगिडच ले । (बहुवचन)

(रमेशले राम्रा क्किताबहरु क्किन्यो । ती काम लाग्ने छन् ।)

(क) किसानै ठुप्रो गान उब्जडिया । इसे मज्जुड बाट हो । (एकवचन)

(किसानले धेरै तरकारी उब्जाए । यो राम्रो क्कुरा हो ।)

(ख) किसानै ठुप्रो गान उब्जडिया । बजार आलार आर्ला । इखुरी मज्जुङ्

बाट हो ।

(बहुवचन)

(किसानले धेरै तरकारी उब्जाए । बजार लगेर बेचे । यी राम्रा क्कुरा हुन् ।)

यसरी नेपाली भाषाको एकवचनमा यो, त्यो, ऊ जस्ता सर्वनाम र बहुवचनका वाक्यमा यी, ती, तिनीहरु, उनीहरु जस्ता सर्वनाम प्रयोग हुने गरेकोले नेपाली भाषामा नाम र सर्वनामबीच सङ्गति देखिन्छ ।

त्यसैगरी मगर भाषामा पनि एकवचनमा सर्वनामका लागि आसे, होसे, इसे जस्ता सर्वनामको प्रयोग गरिएको देखिन्छ भने बहुवचनका लागि होखुरी, इखुरी जस्ता सर्वनामको प्रयोग गरिएबाट मगर भाषामा पनि नाम र सर्वनामबीच सङ्गति देखिन्छ ।

४.३.२ नाम र सर्वनामबीच आदरसङ्गति

नेपाली तथा मगर दुवै भाषाका वाक्यात्मक संरचनाहरुमा नाम र सर्वनामबीच आदरसङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

मगर

निम्न आदर

(क) रामे राहा । होसे लाटा ले ।

(रामे आयो । त्यो लाटो छ ।)

(ख) भाइ पढेस्की नुवाँ । होचेइ डैँ काँपी आल्लेसा ।

(भाइ पढन गयो । त्यसले मेरो कापी लगेछ ।)

(ग) बहिनी बजार नुङ्ने । आसे चुमु ल्हेस्ले ।

(बहिनी बजार गएकी छे । ऊ भरे फर्कन्छे ।)

उच्च आदर

(क) बोइ बजारलेकिन राहा । होस्कोइ डाकी बढिन राका ।

(बुबा बजारबाट आउनु भयो । उहाँले मलाई लुगा ल्याइदिनुभयो ।)

(ख) डाजेको पोखरा नुवाँ । होखुरी पेहोँरा ल्हेस्ले ।

(दाजुहरु पोखरा जानुभयो । उहाँहरु भोलि फर्कनुहुन्छ ।)

(ग) मोइको छेर्हाकी नुङ्ने । होखुरी काछिनपछि राले ।

(आमाहरु घुम्न जानु भएको छ । उहाँहरु एकछिनपछि फर्कनुहुन्छ ।)

४.४. पदावलीका तहमा पदसङ्गति

४.४.१ विशेषण र विशेष्यबीच पदसङ्गति

नेपाली तथा मगर दुवै भाषाका केही विशेष्यलाई परिवर्तन गर्नासाथ विशेषण पनि समानुपातिक रूपमा परिवर्तन गर्ने पर्ने आवश्यकता देखिन्छ, जस्तै :

नेपाली

(क) अग्लो भाइ ।

(क) च्याँसे छोरो ।

(ख) अग्ली बहिनी ।

(ख) च्याँसी छोरी

मगर

(क) कान्छो बाबु ।

(क) जेठा डाजे ।

(कान्छो काका ।)

(जेठो दाजु ।)

(ख) कान्छी छ्यामा ।

(ख) जेठी भउजू ।

(कान्छी काकी)

(जेठी भाउजु)

४.४.२ विशेषण र विशेष्यबीच लिङ्गसङ्गति

नेपाली भाषामा आधारभूत रूपमा ओकारान्त विशेषण र मानवीय एकवचनका विशेष्यबीच लिङ्ग सङ्गति देखिन्छ । तर आधारभूत रूपमा ओकारान्त लागेका मानवीय एकवचन बाहेकका अन्य विशेषण र विशेष्यबीच भने लिङ्ग सङ्गति देखिँदैन । त्यसैगरी नेपाली भाषामा बहुवचनमा विशेषण र विशेष्यबीच लिङ्गसङ्गति देखिँदैन ।

नेपाली भाषामा विशेष प्रयोजनका निमित्त मानवेतर एकवचनमा ओकारान्त प्रयोग भएका विशेषण र विशेष्यबीच लिङ्ग सङ्गति भेटिन्छ । तर मगर भाषामा सन्तानका क्रममा देखिने (जेठो/जेठीदेखि कान्छो/कान्छी सम्म) विशेषण र विशेष्यबीच मात्र लिङ्गसङ्गति देखिन्छ । जस्तै :

(क) माहिला बाबु । (पुलिङ्ग)

(क) साहिँला डाजे । (पुलिङ्ग)

(माहिलो काका)

(साहिँलो दाजु)

(ख) माहिली छ्यामा ।(स्त्रीलिङ्ग)

(ख) साहिँली भउजू । (स्त्रीलिङ्ग)

(क) जठा मामै । (पुलिङ्ग)

(क) महिला मिजाबोइ । (पुलिङ्ग)

(ख) माइजु/सासू ।

(ख) (माहिली ठुली आमा ।)

मगर भाषामा सन्तानका क्रमदेखि बाहेकका अन्य विशेषण र विशेष्यबीच लिङ्गसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

(क) मज्जुङ् छन्जा । (पुलिङ्ग)

(क) घाङ्च लेन्जा । (पुलिङ्ग)

(रामो दुलाहा ।)

(अग्लो केटो ।)

(ख) मज्जुङ् भउजा । (स्त्रीलिङ्ग)

(ख) घाङ्च मास्टो । (स्त्रीलिङ्ग)

(राम्ररी दुलही ।)

(अग्ली केटी ।)

४.४.३ विशेषण र विशेष्यबीच वचन सङ्गति

नेपाली भाषाका विशेषण पदमा ओकारान्त लागेका विशेषण र तिनका विशेष्यका बीच मेल हुँदा वचनसङ्गति देखिन्छ । तर ओकारान्त नभएका विशेषण तिनका विशेष्यबीच वचन सङ्गति नदेखिए पनि स्त्रीलिङ्गी विशेषण र विशेष्यबीच र स्त्रीलिङ्ग विशेषण र विशेष्यबीच यसप्रकारको वचनसङ्गति देखिन्छ ।

त्यसैगरी मगर भाषामा विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा यसप्रकारको वचन सङ्गति देखिँदैन । जस्तै :

(क) मज्जुङ् लेन्जा । (एकवचन)

(क) ग्याच इम । (एकवचन)

(राम्रो केटो ।)

(रातो घर ।)

(ख) मज्जुङ् लेन्जाको । (बहुवचन)

(ख) ग्याच इमकुरी । (बहुवचन)

(राम्रा केटाहरु ।)

(राता घरहरु)

४.४.४ विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति

नेपाली भाषाको मानवीय पुलिङ्गमा विशेषण र विशेष्यबीच आदरसङ्गति देखिन्छ । जस्तै :

(क) जेठो भान्जो । (निम्न आदर)

(ख) जेठा भान्जा । (मध्यम आदर)

तर मगर भाषामा विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा आदरसङ्गति देखिँदैन । जस्तै :

(क) कान्छा भाइ । (निम्न आदर)

(कान्छो भाइ)

(ख) (कान्छा दाइ) मध्यम आदर

(कान्छा डाजै)

४.४.५ भेदक र भेद्यबीच लिङ्गसङ्गति

नेपाली भाषामा मानवीय एकवचनका भेदक र भेद्यका बीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति देखिए पनि मानवीय बहुवचनका भेदक र भेद्यबीच लिङ्गसङ्गति देखिँदैन ।

तर मगरभाषाका पदावलीगत संरचनामा भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा यस किसिमको लिङ्गसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

(क) डौँ बोइ । (पुलिङ्ग)

(क) नौँ बाबु । (पुलिङ्ग)

(मेरो बुवा ।)

(ख) (तेरो काका)

(क) आस्कु डाजे । (पुलिङ्ग)

(क) होच्यौ मामै । (पुलिङ्ग)

(उहाँको दाजु ।)

(त्यसको मामा/ससुरा)

(ख) आस्कूल भउजु । (स्त्रीलिङ्ग)

(ख) होच्यौ गुमा । (स्त्रीलिङ्ग)

(उहाँको भाउजू ।)

(त्यसको माइजु/सासु ।)

४.४.६ भेदक र भेद्यबीच वचनसङ्गति

नेपाली भाषाका पदावलीका संरचनामा भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा वचनसङ्गति देखिन्छ भने निम्न आदरबाहेकका पुलिङ्गका अन्यआदरमा भने भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा यसप्रकारको वचनसङ्गति देखिँदैन । यद्यपि स्त्रीलिङ्गमा भने भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा यसप्रकारको वचनसङ्गति देखिन्छ ।

त्यसैगरी मगर भाषाका पदावलीका संरचनामा भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा वचनसङ्गति देखिँदैन, जस्तै :

(क) नौ भाइ । (एकवचन)

(क) लोहो मामै । (एकवचन)

(तेरो भाइ ।)

(आफ्नो मामा/ससुरा)

(ख) नौ भाइको (बहुवचन)

(ख) लोहो मामैको (बहुवचन)

तेरो भाइहरु

आफ्नो मामा/ससुराहरु

(क) डौँ बाबु । (एकवचन)

(क) नाकुड् भान्जो । (एकवचन)

(मेरो काका)

(तपाईंको भान्जा/ज्वाइँ ।)

(ख) डौँ बाबुको । (बहुवचन)

(ख) नाकुड् भान्जोको । (बहुवचन)

(मेरो काकाहरु)

(तपाईंका भान्जाहरु ।)

४.४.७ भेदक र भेद्यबीच आदरसङ्गति

नेपाली भाषाका भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा आदर सङ्गति देखिन्छ । जस्तै :

(क) मेरो भान्जो । (निम्न आदर)

(ख) मेरा भान्जा । (मध्यम आदर)

तर मगर भाषाको भेदक र भेद्यबीच आदर सङ्गति देखिँदैन । जस्तै :

(क) डौँ बहिनी । (निम्न आदर)

(मेरी बहिनी ।)

(ख) डौँ डइ । (उच्च आदर)

(मेरी दिदी ।)

४.५ सह-प्रयोगात्मक पदसङ्गति

४.५.१ कोटिकार र नामबीचमा पदसङ्गति

नेपाली भाषामा पदावलीगत संरचनाका सङ्ख्यावाचक शब्द र नामपदको बीचमा अनिवार्य रूपमा केही शब्दहरू टुप्लुक्क आउँछन्, जसलाई कोटिकार भनिन्छ । यस्ता संरचनाका नामपदको परिवर्तन गर्नासाथ कोटिकार पनि अनिवार्य रूपले परिवर्तन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसर्थ नेपाली भाषामा नाम र कोटिकारबीच सङ्गति देखिन्छ ।

मगर भाषामा पनि नेपाली भाषामा भैं कोटिकार र नामपदका बीचमा सङ्गति पाइन्छ, जस्तै :

काट् खाप मचा ।

काट् फर्ल्याक डेउ ।

(एक काइँयो केरा ।)

(एक चिरा काँक्रो)

काट् भौँटा मकै ।

काट् लाछी उन ।

(एक भुत्तो मकै ।)

(एक लछ्छी ऊन ।)

सिन्धुली जिल्ला र यसका आसपासमा बोलिने मगर भाषाका कैयन् कोटिकारहरूमा नेपाली भाषासँग मिदोजुल्दो कोटिकारहरूको प्रयोग गर्ने चलन छ । नेपाली र मगर भाषाका केही नाम र तिनले लिने कोटिकारहरूलाई तालिका नं. १ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १

नेपाली तथा मगर भाषाका केही नाम र तिनले लिने कोटिकारहरु

नेपाली भाषा			मगर भाषा		
सङ्ख्यावाचक शब्द	कोटिकार	नाम	सङ्ख्यावाचक शब्द	कोटिकार	नाम
एक	काइँयो	केरा	काट्	खाप	मचा
एक	जना	मान्छे	काट्	जना	भर्मी
एक	बोभो	धान	काट्	बभा	छो
एक	बोभो	दाउरा	काट्	बभा	सि
एक	बोभो	बाबियो	काट्	बभा	बाबिया
एक	कुडको	सुपारी	काट्	टुक	सुपाडी
एक	लछ्छी	उन	काट्	लाछी	उन
एक	लछ्छी	धागो	काट्	लाछी	सुटा
एक	कोसो	मटर	काट्	कोसा	मटर
एक	कोसो	केराउ	काट्	कोसा	केराउ
एक	कोसो	रहर	काट्	कोसा	लाहारी
एक	कोसो	केरा	काट्	कोसा	मचा
एक	खोयो	मकै	काट्	डाँठो	मकै
एक	जालो	आँप	काट्	जाला	आँप
एक	गेडो	चामल	काट्	गेडा	छुरु
एक	गेडो	मकै	काट्	गेडा	मकै
एक	गेडो	कोदो	काट्	गेडा	माराम्छो
एक	भुप्पो	अङ्गुर	काट्	भुप्पा	अङ्गुर

एक	भुप्पो	बयर	काट्	भुप्पा	बयर
एक	भुप्पो	नरिवल	काट्	भुप्पा	नरिवल
एक	भुप्पो	लिच्ची	काट्	भुप्पा	लिच्ची
एक	भुप्पो	जामुन	काट्	भुप्पा	जामुन
एक	घोगो	मकै	काट्	घोघा	मकै
एक	बालो	कोदो	काट्	बाला	माराम्छो
एक	बालो	धान	काट्	बाला	छो
एक	बालो	गहुँ	काट्	बाला	गहँ
एक	पानो	अदुवा	काट्	पाना	छेबोक
एक	पानो	बेसार	काट्	पाना	बेसार
एक	पोटी	लसुन	काट्	पाना	लसुन
एक	पोटी	लसुन	काट्	पोटी	आरेज
एक	वटा	प्याज	काट्	औटा	प्याज
एक	गोलो(गुँड)	माहुरी	काट्	मिम	माहुरी
एक	गोलो(गुँड)	वारुलो	काट्	मिम	वारुला
एक	थोपो	पानी	काट्	ठोपा	डी
एक	भुत्तो	लसुन	काट्	भौँटा	लसुन
एक	भुत्तो	मकै	काट्	भौँटा	मकै
एक	भुत्तो	धान	काट्	भौँटा	छो
एक	थोपो	तेल	काट्	ठापा	सिडी
एक	थोपो	रगत	काट्	ठोपा	हिउ
एक	छिटो	रगत	काट्	छिट्टा	हिउ
एक	छिटो	पानी	काट्	छिट्टा	डुट

एक	छिटो	दूध	काट्	छिटा	डुट
एक	तुर्को	दूध	काट्	तुरुक्	सिडी
एक	गेडो	बयर	काट्	गेडा	बयर
एक	गेडो	स्याउ	काट्	गेडा	स्याउ
एक	ठुटो	बाँस	काट्	ठुटा	हुप
एक	ठूटो	बिडी	काट्	टुटा	बैँडी
एक	ठुटो	दाउरा	काट्	टुटा	सिङ्
एक	भ्याम्टो	वावियो	काट्	भ्याम्टा	वाविया
एक	भ्याम्टो	धान	काट्	भ्याम्टा	छो
एक	भ्याम्टो	आलु	काट्	भ्याम्टा	अल्लु
एक	भ्याम्टो	उखु	काट्	भ्याम्टा	खुम
एक	बोट	खोर्सानी	काट्	गाछी	खुर्सानी
एक	बोट	टमाटर	काट्	गाछी	टाम्टर
एक	बोट	भान्टा	काट्	गाछी	भन्टाक
एक	अँगालो	दाउरा	काट्	आँगाला	सिङ्
एक	अँगालो	घाँस	काट्	आँगाला	घाँस
एक	अँगालो	पराल	काट्	आँगाला	पराल
एक	बथान	भेडो	काट्	बथान	भेडा
एक	बथान	भैँसी	काट्	बथान	भैँसी
एक	हुल	वाख्रो	काट्	हुल	सुगा
एक	हुल	भेडो	काट्	हुल	भेडा
एक	हुल	सँगुर	काट्	हुल	वाक
एक	थुप्रो	दाउरा	काट्	थुप्रा	सिङ्

एक	थुप्रो	पराल	काट्	थुप्रा	पराला
एक	चिरो	काँक्रो	काट्	फर्ल्याक	डेउ
एक	चिरो	आँप	काट्	फर्ल्याक	आँप
एक	चिरो	कटहर	काट्	फर्ल्याक	कटहर
एक	चिरो	स्याउ	काट्	फर्ल्याक	स्याउ
एक	चिरो	मेवा	काट्	फर्ल्याक	मेवा
एक	ड्याड	आलु	काट्	ड्याड	अल्लु
एक	ड्याड	प्याज	काट्	ड्याड	प्याज
एक	ड्याड	याज	काट्	ड्याड	प्याज
एक	ड्याड	काउली	काट्	ड्याड	कोभी
एक	ड्याड	मुला	काट्	ड्याड	मुला
एक	बटुको	दूध	काट्	बेला	डुट
एक	बटुको	दही	काट्	बेला	दही
एक	टुक्रो	तरुल	काट्	टुक्रा	नामे
एक	टुक्रो	उखु	काट्	टुक्रा	खुम
एक	टुक्रो	स्याउ	काट्	टुक्रा	स्याउ
एक	पुरिया	रङ्ग	काट्	पुरिया	रङ्ग
एक	पुरिया	दवाई	काट्	पुरिया	उसा
एक	पुरिया	सुर्ती	काट्	पुरिया	खैनी/सुर्ती
एक	भिल्को	आगो	काट्	भिल्का	महें
एक	बिस्कृन	धान	काट्	ख्याडमा	छो
एक	गुइँठो	आगो	काट्	गुइँठा	महें
एक	गेडो	तोरी	काट्	गेडा	तोरी

एक	गेडो	रहर	काट्	गेडा	लाहारी
एक	गेडो	गहुँ	काट्	गेडा	गहुँ
एक	पोयो	डोरी	काट्	पाया	डोरी
एक	खिल्ली	चुरोट	काट्	खिल्ली	चुरोट
एक	जुम	सुर्ती	काट्	जुम	खैनी/सुर्ती
एक	पङ्क्ति	मान्छे	काट्	लाइन	भर्मी
एक	मुन्टो	साग	काट्	मिडुम	साग
एक	पोल्टो	साग	काट्	पोल्टो	साग
एक	पोल्टो	मकै	काट्	पोल्टो	मकै
एक	पोल्टो	च्युरा	काट्	पोल्टो	च्युरा
एक	अँजुली	चामल	काट्	अर्घो	छुरु
एक	अँजुली	पानी	काट्	आर्घो	डी
एक	अँजुली	कोटो	काट्	आर्घो	माराम्छो
एक	घरी	केरा	काट्	घरी	मचा
एक	लाँक्रो	उखु	काट्	लाँक्रा	खुम
एक	आँख्ला	उखु	काट्	आँख्ला	खुम
एक	कुड्को	उखु	काट्	टुक्रा	खुम
एक	चिचिलो	आँप	काट्	चिचिला	आप
एक	चिचिलो	टमाटर	काट्	चिचिला	टाम्टर
एक	घनो	बाँस	काट्	घना	हुप
एक	कोथो	केरा	काट्	टुसा	मचा
एक	बालो	कोदो	काट्	बाला	माराम्छो
एक	बालो	जुनेलो	काट्	बाला	जुन्यालो

एक	कुन्यु	पराल	काट्	ढेरी	पराल
एक	कुन्यु	धान	काट्	ढेरी	छो
एक	थाप्रो	गोबर	काट्	थाप्रा	गोबर
एक	माना	चामल	काट्	माना	छुरु
एक	माना	घिउ	काट्	माना	घिउ
एक	चानो	मुला	काट्	चाना	मुला
एक	चानो	आलु	काट्	चना	अल्लु
एक	बिघा	जग्गा	काट्	बिघा	ह्या
एक	लिटर	दूध	काट्	लिटर	डुट
एक	भारी	दाउरा	काट्	भारी	सिड
एक	भारी	धान	काट्	भारी	छो
एक	सिन्को	धूप	काट्	सिन्काट	धूप
एक	मुठी	चामल	काट्	मुठी	छुरु
एक	मुठी	कोदो	काट्	मुठी	माराम्छो
एक	मुठी	चिनी	काट्	मुठी	चिनी
एक	अँगालो	धान	काट्	आँगाला	छो
एक	अँगालो	बाबियो	काट्	आँगाला	बाबिया
एक	बथान	गाई	काट्	बथान	इहँट
एक	बटुको	जाँड	काट्	बेला	हान

कतिपय एउट कोटिकारसँग पनि विभिन्न नामपद आउने कुरा माथिका तालिकामा स्पष्ट देखाइएको छ ।

४.५.२ क्रिया र अनुकरणात्मक शब्दबीच पदसङ्गति

नेपाली तथा मगर दुवै भाषाका क्रिया र अनुकरणात्मक शब्दबीच सङ्गति देखिन्छ, जस्तै

नेपाली

(क) जुरुक्क उठ्नु । (ख) टुकुक्क बस्नु ।

यहाँ 'उठ्नु' अनुकरणात्मक शब्द आएको छ भने 'बस्नु' क्रियापद राख्नासाथ 'टुकुक्क' अनुकरणात्मक शब्द आउँछ ।

मगर

(क) जुरुक् सोकी । (ख) टोक्रो उँकी ।

(जुरुक्क उठ्नु ।) (टुकुक्क बस्नु ।)

त्यसैगरी मगर भाषामा पनि 'सोकी' क्रियापदसँग 'जुरुक्क' र 'उँकी' क्रियापदसँग 'टोक्रो' अनुकरणात्मक शब्द आउँछ । जसलाई थप उदाहरणसहित तालिका नं. २ मा स्पष्ट रूपमा देखाइएको छ ।

तालिका नं. २

नेपाली र मगर भाषाका केही अनुकरणात्मक शब्द र तिनले लिने क्रियापदहरु

नेपाली भाषा		मगर भाषा	
अनुकरणात्मक शब्द	क्रियापद	अनुकरणात्मक शब्द	क्रियापद
जुरुक्क	उठ्नु	जुरुक्	सोकी
टुकुक्क	बस्नु	टोक्रो	उँकी
थच्च	बस्नु	थ्याच्च	उँकी
फुत्त	निस्कनु	फुट्ट	खेहेकी

चुर्लुम्म	डुब्नु	चुर्लुम्म	ठाहाकी
छर्लङ्ग	बुभ्नु	छ्याङ्ग	वार्की
भनक्क	रिसाउनु	भनक्क	मिर्हीखेकी
भलक्क	देखिनु	भलक्क	डाङ्की
भ्वाम्म	हामफालु	भ्वाम्म	फोरभोकी
टक्क	अडिनु	टक्क	अडडिस्की
टप्प	टिप्नु	ट्याप	ढुम्की
टहटह	जून लागनु	टहटह	ग्याहोट लगिडकी
धपक्क	बल्लु	धपक्क	ढाहाकी
पिच्च	थुक्नु	पिच्च	मेठोठोक्की
प्याट्ट	हिरकाउनु	प्याट्ट	डुङ्की
फतक्क	गल्लु	फतक्क	गलिडस्की
भकभकी	उमाल्लु	भकभक	हाटाक्की
भतभती	पोल्लु	भट्भटी	आर्खुकी
निथ्रुक्क	भिज्नु	निथ्रुक्क	छिम्की
ठिङ्ग	उभिनु	ठिङ्ग	ठाडेछान्की
ट्वाल्ल	हेर्नु	ट्वाल्ल	आँस्की
भसङ्ग	भस्कुनु	भसङ्ग	भस्कुडिस्की
भल्याँस्स	सम्भन्नु	भल्याँस्स	सम्भस्की
भुलुक्क	भुल्कुनु	भुलुक्क	फेर्की
टनक्क	कस्नु	टनक्क	छ्याक्की
टपक्क	टिप्नु	टपक्क / ट्याप	ढुम्की
टिनिन्न	बज्नु	टिनिन्न	च्याक्की

टुप्लुक्क	आइपुरनु	टुप्लुक्क	राकी
च्वास्स	घोच्नु	च्वास्स	छाहाकी
ज्याकजुरुक	उठ्नु	ज्याकजुरुक	सोकी
भमक्क	साँभ पनु	भमभम	नामास राकी
भलभली	सम्भन्नु	भलभली	सम्भस्की
भलमल्ल	घाम लागनु	भलमल्ल	नाखान फिर्की
टुकुटुकु	हिडनु	टुकुटुकु	ह्वाकी
डुडुडुडुती	गनाउनु	डुडुडुडुती	नाम्की
तपतप	चुहिनी	टपटप	जुर्की
थपक्क	राखु	ठपक्क	डाकी
दन्दन्ती	आगो बल्लु	दन्दन्टी	म्हें ढाकी
धुरुधुरु	रुनु	धुरुधुरु	राप्की
निस्पट्ट	अँध्यारो हुनु	स्पिट्ट	छुम्की
पल्याकपुलुक	हेनु	पल्याकपुलुक	ऑस्की
पिटिक्क	भाँचिनु	पिटिक्क	ग्याकी
प्याक्क	बोल्लु	प्याक्क	झक्की
फटाफट	हिडनु	फटाफट	ह्वाकी
वरर	आँसु भानु	वरर	मिडी भालाकी
भुर	उडनु	भुर	भुकी
मख	पनु	मख	पर्की
मुसुक्क	हाँस्नु	मुसुक्क	रेट्की
रनक्क	तातिनु	रनक्क	खान्की
लटरम्म	फल्लु	लटरम्म	स्याकी

लुगलुग	काम्नु	लुगलुग	बुरूकी
लुरुलुरु	हिँड्नु	लुरुलुरु	ह्वाकी
लुसुक्क	भाग्नु	लुसुक्क	भोगिडस्की
सरक्क	पन्छिनु	सरक्क	सरिस्की
सलक्क	बढ्नु	सलक्क	लहुड्की
सुटुक्क	हिँड्नु	सुटुक्क	ह्वाकी
सिसिर	बतास चल्लु	सिसिर	नाम्सु केस्की
सुँक्कसुक्क	बिस्तारै रुनु	सुँक्कसुक्क	बिस्तारै राकी
स्वाट्ट	सक्नु	स्वाट्ट	बनाक्की
हलल्ल	हाँस्नु	हलल्ल	रेट्की
ह्वाल्ल	पोखिनु	ह्वाल्ल	ह्याट्की
अलमल्ल	पर्नु	अलमलल	परिस्की
कक्रक्क	पर्नु	कक्रक्क	परिस्की
कपाकप	खानु	कपाकप	ज्याकी
कटक्क	दुख्नु	कटक्क	बिक्की
किटिक्क	टोक्नु	किटिक्क	जिक्की
कलकल	बग्नु	कलकल	बग्गिडस्की
कुरुमकुरुम	चपाउनु	कुरुमकुरुम	आरटुक्की
क्वाँक्वाँ	रुनु	क्वाँक्वाँ	राप्की
खङ्गङ्ग	डराउनु	खोङ्गो	गान्की
खुरुखुरु	गर्नु	खुरुखुरु	जाट्की
खलखली	नुहाउनु	खलखली	नहडिक्की
खिस्स	हाँस्नु	खिस्स	रेट्की

खुत्रुक्क	लडनु	खुत्रुक्क	कुरुक्की
गड्याडगुडुड	आकाश गर्जनु	गड्याडगुडुड	आकाश गर्जडिस्की
गद्गद्	खुशी हुनु	गद्गद्	खुसी छान्की
गर्ल्यामगुर्लुम	ढल्लु	गर्ल्यामगुर्लुम	कुरुक्की
गुनगुन	कुरा गर्नु	गुनगुन	बाट् जाट्की
घुटुघुटु	निल्लु	घुटुघुटु	मिल्लेक्की
घ्याच्च	रोकिनु	घ्याच्च	रुक्किडकी
किच्च	दाँत देखाएर हाँसुनु	किच्च	मिस्याक टनाकार रेट्की
चटक्क	छाडनु	चटक्क	डास्की
चिटचिट	पसिना आउनु	चिटचिट	नाम्चास् राकी
चित्किक्क	सुहाउनु	चित्किक्क	जेवोस्की
च्याँच्याँ/चीँ चीँ	चराका बच्चा कराउनु	च्याँच्याँ/चीँ चीँ	ग्वाजौ मिजा च्याक्की
बुरुक्क	उफ्रनु	बुरुक्क	फोर्भाचोकी
बुद्रुक्क	हाम्फाल्लु	बुद्रुक्क	फाल्झाप्की
दनदनी	बल्लु	दनदनी	ढाह्की
हनहनी	जवरो आउनु	हनहनी	ज्वारो राकी
तनतनी	पिउनु	तनतनी	गाकी
सलल	बगनु	सलल	बगिडकी
ञ्वाम्म	घोच्चु	ञ्वाम्म	ठाहाकी
भ्वाट्ट	चुँडिनु	भ्वाट्ट	भ्राकी
ट्वारट्वार	भ्यागुता कराउनु	ट्वारट्वार	रोकट्याक चयाक्की

४.५.३ प्रणी र थातबासबीच पदसङ्गति

नेपाली तथा मगर भाषाका प्राणी र थातबासबीच सङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

नेपाली

मान्छेको घर ।

गाईको गोठ ।

मगर

भर्मीयौ इम । (मान्छेको घर ।)

इहँटौ गोठ । (गाईको गोठ ।)

मगर भाषामा पनि 'भर्मी' सँग 'इम' र 'इहँट' सँग 'गोठ' को सम्बन्ध देखिन्छ ।

तालिका नं. ३

नेपाली र मगर भाषाका प्राणी र तिनका थातबासहरु

नेपाली भाषा		मगर भाषा	
मान्छे	घर	भर्मी	इम
गाई	गोठ	इहँट	गोठ/ग्वाली
भेडा	गोठ	भेडा	गोठ/ग्वाली
भैँसी	गोठ	भैँसी	गोठ/ग्वाली
सर्प	दुलो	बुल	डुला
कमिला	दुलो	म्हार	डुला
खरायो	दुलो	खरायो	डुला
स्याल	दुलो	नढिया	डुला
मुसो	दुलो	बिउ	डुला
नयाउरीमुसा	दुलो	नयाउरीमुसा	डुला

भँडेरा	गुँड	भँडेरा	मिम
रुपी	गुँड	रुपी	मिम
काग	गुँड	कौवा	मिम
सुगा	गुँड	सुगा	मिम
परेवा	खोप/गन्जक	परेवा	खोप
हात्ती	हात्तीसार	हात्ती	हात्तीसार
घोडा	तबेला	घोडा	टबेला
साधु	कुटी	बाबाजू	कुटी
पुजारी	मन्दिर	पुजारी	मन्दिर
गोठालो	गोठ	चरुवा	गो/गवाली
बाघ	ओडार	बाघ	ओडार
भालु	ओडार	भालु	ओडार

४.५.४ प्राणी र मलबीच पदसङ्गति

नेपाली तथा मगर दुवै भाषाका प्राणी र मलबीच सङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

नेपाली

(क) गाईको गोबर ।

(ख) खसीको बड्कौला ।

यहाँ 'गाई' सँग 'गोबर' को सम्बन्ध रहेको छ । 'गाई' को ठाउँमा 'खसी' राख्ने बित्तिकै 'गोबर' को ठाउँमा 'बड्कौला' समानुपातिक रूपमा आउँछ ।

मगर

(क) ड्हेटौँ गोबार । (गाईको गोबर ।)

(ख) खसीयौ बडकौला । (खसीको बडकौला ।)

यहाँ 'इहेँट' सँग 'गोबार' को सम्बन्ध रहेको छ भने 'इहेँट' को ठाउँमा 'खसी' राख्नासाथ समानुपातिक रूपमा 'बडकौला' राख्नु पर्ने हुन्छ ।

तालिका नं. ४

नेपाली र मगर भाषाका प्राणीहरु तिका मलहरु

नेपाली भाषा		मगर भाषा	
मान्छे	गुहु	भर्मी	बेन
खसी/बाखा	बडकौला	खसी/रहा	बडकौला
गाई/गोरु	गोबर	इहेँट/ठोर	गोबार
राँगा/भैसी	गोबर	पाँडा/भैसी	गोबार
भेडा	बडकौला	भेडा	बडकौला
कुकुर	गुहु	चीउ	बेन
कुखुरा	सुली	ग्वा	ग्वाल्ह्या
सुँगुर	लैँड	वाक्	बेन
मुसा	लैँड	बीऊ	लैँड
हात्ती	लिदी	हात्ती	लिदी
घोडा	लिदी	घोडा	लिदी
स्याल	लैँड	नढिया	बेन
परेवा	सुली	परेवा	ग्वाल्ह्या
हाँस	सुली	हाँस	ग्वाल्ह्या
हरिण	बडकौला	हरिण	बडकौला
मृग	बडकौला	मृग	बडकौला
विरालो	गुहु	सुठू	बेन

नेपाली

(क) मान्छेको छोराछोरी ।

(ख) कुखुराको चल्ला ।

यहाँ 'मान्छे' र 'छोराछोरी' का बीच सम्बन्ध देखिन्छ, भने 'मान्छे' को ठाउँमा 'कुखुरा' राख्नासाथ समानुपातिक रूपले 'चल्ला' राख्नुपर्ने हुन्छ ।

मगर

(क) भर्मीयौ मिजा । (मान्छेको छोराछोरी ।)

(ख) ग्वौ ग्वाजा । (कुखुराको चल्ला ।)

नेपाली भाषाभन्दा मगर भाषामा पनि 'भर्मी' सँग 'मिजा' आउँछ भने 'भर्मी' को ठाउँमा 'ग्वाजा' राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ५

नेपाली भाषा र मगर भाषाका प्राणी र तिनका बच्चाहरु

नेपाली भाषा		मगर भाषा	
मान्छे	छोरा-छोरी	भर्मी	लेन्जामिजा-मास्टोमिजा
गाई	बाछ्छा-बाछ्छी	इहेँट	बाछ्छा-बाछ्छी
भैँसी	पाडा-पाडी	भैँसी	पाँडा-पाँडी
बाखा	पाठा-पाठी	रहा	पाठा-पाठी
कुकुर	छाउरा-छाउरी	चिउ	छाउरा-छाउरी
माछा	भुरा-भुर	डिस्या	भुरा-भुरी
हाँस	टिउरा	हाँस	ग्वाजा
कुखुरा	चला	ग्वा	ग्वाजा

घोडा	बछेडा-बछेडी	घोडा	बछेडा-बछेडी
गैंडा	केटा-केटी	गैंडा	जाको

४.५.५ प्राणी र आवाजबीच पदसङ्गति

नेपाल तथा मगर दुवै भाषाका प्राणी वा आवाजबीच सङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

नेपाली

(क) कुकुर भुक्छ ।

(ख) भाले वास्छ ।

यहा 'कुकुर' सँग 'भुक्छ' को सम्बन्ध रहेको छ । 'कुकुर' लाई 'भाले' मा परिवर्तन गर्नासाथ समानुपातिक रूपमा 'वास्छ' आउँछ ।

मगर

(क) चिउ हुले । (कुकुर भुक्छ ।)

(ख) भाल्या राट्ले । (भाले वास्छ ।)

नेपाली भाषाभन्ने मगर भाषामा पनि 'चिउ' सँग 'हुले' को सम्बन्ध रहेको छ भने 'चिउ' लाई 'भाल्या' मा परिवर्तन गर्नासाथ समानुपातिक रूपमा 'राट्ले' आउँछ ।

तालिका नं. ६

नेपाली र मगर भाषाका प्राणीहरु र तिनका आवाजहरु

नेपाली भाषा		मगर भाषा	
गाई, गोरु	डुकुन्छ	इहेंट, ठोर	डुकुडिस्ले
खसी, बाख्रो	प्याँ याँ गर्छ	खसी, र्हा	प्याँ प्याँ जाट्ले

कुकुर	भुक्छ	चिउ	हुले
विरालो	म्याँउ म्याँउ गर्छ	सुठु	मयाँउ म्याउ जाट्ले
भिङ्गो	भन्कन्छ	भिङ्गा	भन्कडिस्ले
घोडा	हिन्दिनाउँछ	घोडा	च्याक्ले
स्याल	कराउँछ	नढिया	च्याक्ले
प्याउरो	कराउँछ	फ्याउरा	च्याक्ले
गधा	कराउँछ	गधा	च्याक्ले
बाघ	गजृन्छ	बाघ	गर्जडिस्ले
भाले	बास्छ	भाल्या	राट्ले
परेवा	घुर्छ	परेवा	घुरिस्ले

४.५.६ सर्वनाम र विभक्तिबीच पदसङ्गति

नेपाली भाषाका सर्वनाम र विभक्तिका बीच यसप्रकारका सङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

नेपाली

(क) म (मै) + = मैले

(ख) म + लाई = मलाई

(ग) म (मे) + रो = तेरो

यस उदाहरणमा 'ले' विभक्तिसँग 'तै' आएको छ, भने 'लाई' र 'रो' विभक्तिसँग क्रमशः 'तै' र 'ते' आएको छ ।

त्यसैगरी मगर भाषाका केही सर्वनाम र विभक्तिका बीच सङ्गति देखिन्छ, जस्तै :

मगर

(क) डा (ड) + ऐ = डै

म (मै) + ले = मैले

(ख) डा + की = डाकी

म + लाई = मलाई

(क) नाड (न) + ऐ = नै

तँ (तैं) + ले = तैले

(ख) नाड् + की = नाड्की

तँ + लाई = तलाई

प्रथम विभक्तिलाई द्वितीया विभक्तिमा बदल्ने वित्तिकै समानुपातिक रूपमा त्यससँग आउने सर्वनाममा परिवर्तन देखिएको छ ।

यसरी नेपाली र मगर दुवै भाषाका कोटिकार, क्रिया र अनुकरणात्मक शब्द, प्राणी र थातबास, प्राणी र मल, प्राणी र बच्चा, प्राणी र आवाज तथा सर्वनाम र विभक्तिका बीचमा रहेका पदसङ्गितलाई यहीं टुङ्ग्याइएको छ ।

अध्याय पाँच

निष्कर्ष, सुभाव र उपयोगिता

५.१ निष्कर्ष

नेपालमा बोलिने भारोपेली भाषा परिवारअन्तर्गत रहेको नेपाली भाषाका वक्ताहरूको सङ्ख्या ४८.६१ प्रतिशत र भोटबर्मेली भाषा परिवारअन्तर्गत रहेको मगर भाषाका वक्ताहरूको सङ्ख्या ३.३९ प्रतिशत रहेको छ । नेपालवाहेक यी दुवै भाषा भारत, हङकङ, भुटान र बर्मासम्म फैलिएको पाइन्छ । नेपालको अन्तरिम संधिवान २०६३ ले नेपालमा बोलिने सम्पूर्ण भाषालाई राष्ट्रभाषा मानिने कुरा उल्लेख गरेको छ । तुलनात्मक रूपमा बहुसङ्ख्यक नेपालीहरूले बोल्ने नेपाली भाषा र अल्पसङ्ख्यक मगरहरूले बोल्ने मगर भाषाबीच हालसम्म कसैबाट पनि तुलनात्मक अध्ययन गरिएको देखिँदैन ।

प्रस्तुत शोधकार्यमा नेपाली र मगर व्याकरणका विविध कोटिहरूलाई पन्छाउँदै त्यसमा पनि यी दुई भाषाबीचको पदसङ्गतिको तुलना मात्र गरिएको छ । त्यसमा पनि यी दुई भाषाबीचको पदसङ्गतिमा पनि बृहत् रूपमा तथा तुलनात्मक अध्ययन गर्न सकिएको छैन तापनि नेपाली भाषाका वाक्य तह, अन्तरवाक्य तह र पदावलीका तहमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थीका आधारमा पदसङ्गतिको तुलना गरिएको छ । जसको निष्कर्ष यसप्रकार छ :-

नेपाली भाषाका कर्तापद र क्रियापदबीच मेल हुँदा लिङ्गसङ्गति देखिन्छ, तर मगर भाषाका कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा लिङ्ग सङ्गति देखिँदैन । नेपाली भाषामा निम्न आदर तथा स्त्रीलिङ्ग मध्यम आदरका कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा वचन सङ्गति देखिन्छ ।

तर मगर भाषामा भने एकवचनबाट बहुवचनमा परिवर्तन गर्दा आज्ञार्थका कर्ता र क्रियाबीच मात्र वचनसङ्गति देखिन्छ, तर आज्ञार्थवाहेकका अन्यार्थमा भने कर्ता र क्रियाबीच वचनसङ्गति देखिँदैन । नेपाली भाषाका कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा पुरुष सङ्गति देखिन्छ, तर मगर भाषाका कर्तापद र क्रियापदबीच मेल हुँदा नेपाली भाषाभन्दा पुरुष सङ्गति देखिँदैन । नेपाली भाषाका वाक्यात्मक संरचनाहरूमा कर्ता र क्रियाबीच मेल हुँदा आदरसङ्गति देखिन्छ, तर मगर भाषामा

देखिँदैन । नेपाली भाषाका कर्मवाच्यका वाक्यात्मक संरचामा मानवीय एकवचन तथा निम्न र मध्यम आदरमा कर्म र क्रियाबीच लिङ्ग सङ्गति देखिन्छ । तर मगर भाषामा कर्तापद र क्रियापदीच मेल हुँदा यस किसिमको लिङ्गसङ्गति देखिँदैन ।

नेपाली भाषाका कर्मवाच्यात्मक मानवीय एकवचनका निम्न आदरका वाक्यात्मक संरचनाहरूमा कर्म र क्रियाबीच वचनसङ्गति देखिन्छ । नेपाली भाषाका कर्मवाच्यमा निम्न र मध्यम आदरका कर्म र क्रियाबीच पुरुषसङ्गति देखिन्छ । तर मगर भाषामा नेपाली भाषामा भैं कर्म र क्रियाबीच अन्वय हुँदा पुरुषसङ्गति देखिँदैन । नेपाली भाषाका कर्मवाच्यमा पनि कर्तृवाच्यमा भैं कर्म र क्रियाबीच मेल हुँदा आदर सङ्गति देखिन्छ । तर मगर भाषाका वाक्यात्मक संरचनाहरूमा भने कर्म र क्रियाबीच मेल हुँदला यस किसिमको आदरसङ्गति देखिँदैन ।

नेपाली तथा मगर भाषाका नाम र सर्वनामबीच मेल हुँदा दुवै भाषामा वचनसङ्गति देखिन्छ । नेपाली तथा मगर दुवै भाषाका वाक्यात्मक संरचनाका नामपद र सर्वनामबीच आदर सङ्गति देखिन्छ । नेपाली भाषाका पदावलीका तहमा केही सीमित विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदा लिङ्ग र वचन भेद पाइन्छ । मगर भाषामा सन्तानका क्रममा आउने विशेषण र विशेष्यबीच मेल हुँदामात्र लिङ्गसङ्गति देखिन्छ । तर सन्तानका क्रमबाहेकका अन्य विशेषण र विशेष्यविच मगर भाषामा सङ्गति देखिँदैन ।

नेपाली भाषाका पदावलीका तहमा केही सीमित भेदक र भेद्यका बीच मेल हुँदा लिङ्ग र वचन भेद देखिन्छ । तर मगर भाषामा भेदक र भेद्यबीच मेल हुँदा कुनै पनि आधारमा पदसङ्गति भेटिँदैन । नेपाली तथा मगर भाषामा नामपदानुसार कोटिकारको प्रयोग हुने अवस्था छ । नेपाली तथा मगर दुवै भाषाका क्रिया र अनुकरणात्मक शब्दबीच यस किसिमको सङ्गति देखिन्छ । नेपाली तथा मगर भाषामा प्राणी र थातवासबीच सङ्गति पाइन्छ । नेपाली तथा मगर भाषाका सर्वनाम र विभक्तिका बीचमा सङ्गति देखिन्छ ।

५.२ सुभाब

नेपाली र मगर भाषाविचको पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यी दुई भाषा भिन्न परिवारका भएपनि नेपालको सामाजिक, सांस्कृतिक विशेषताका कारण नजिकीएका हुनाले

यिनलाई सोही पृष्ठभूमिमा रहेर अध्ययन गर्दा भाषिक एवम् जातिगत एकता तथा सहिष्णुताको विस्तारमा सहयोग पुग्ने हुँदा अझ विस्तृत खोज अनुसन्धान हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

५.३ उपयोगिता

कुनै पनि भाषाको तुलनात्मक अध्ययन आफैमा महत्वपूर्ण हुन्छ । नेपालको वर्तमान सन्दर्भमा देखिएका राजनैतिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, भाषिक उतार चढावका कारण नेपाली जातीय एकतामा समेत प्रभाव परिरहेको परिप्रेक्ष्यमा यस अध्ययनले भाषिक अध्येतासँगै नेपाली र मगर भाषी समुदायबीच पनि एकताको भावना जागृत गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न यो उपयोगी हुने विश्वास गर्न सकिन्छ । तर यसलाई नीतिगत र प्रयोगगत तहबाट नै व्यवहृत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.३.१ नीतिगत तह

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले दिएको राष्ट्रभाषाको मान्यतालाई व्यवहारमा उताउँदैं समानान्तर पाठ्यसामग्री निर्माण गरी बहुभाषिक शिक्षणका माध्यमले पठनपाठन गराउनुपर्ने नीतिलाई जोड दिनु जरुरी देखिन्छ ।

५.३.२ प्रयोगगत तह

शहर भन्दा ग्रामीण क्षेत्रका नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा मगर भाषा पनि नेपाली भाषा भन्ने राष्ट्र भाषा हो र भाषाविचको एकताले सबै भाषालाई सहयोग पुग्ने हुनाले भाषा शिक्षक र शिक्षार्थी सबै सचेत भई शिक्षणमा लाग्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.४ भावी अनुसन्धानका सम्भावीत शीर्षकहरू

१. कक्षा दशमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटीहरूको अध्ययन,
२. कक्षा दशमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले लिखित अभिव्यक्तिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,
३. प्राथमिक तहको पठनपाठनमा मगरभाषी विद्यार्थीहरूको भाषागत समस्याको अध्ययन ।

सन्दर्भसामग्रीसूची

गडेरी, सत्यनारायण (२०५४), नेपाली र मैथिली भाषाका पदसङ्गतिको तुलना, त्रि.वि.

नेपाली केन्द्रीय विभाग ।

थापा, एम्.एस. (२०५९), प्राचीन मगर र अख्खा लिपि, (दो.सं.) ललितपुर : वृजि प्रकाशन ।

पाखरेल, बालकृष्ण (२०५२), नेपाली बृहत् शब्दकोश, काठमाडौँ : नेराप्रप्र ।

पोखरेल, माधवप्रसाद (२०५४), वाक्य व्याकरण, काठमाडौँ : नेराप्रप्र ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०५९), नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास, काठमाडौँ :

तलेजु प्रकाशन ।

बराल मगर, केशरजङ्ग (२०५०), पाल्पा, तनहुँ र स्याङ्जाका मगरको संस्कृति, काठमाडौँ :

नेराप्रप्र ।

बुडा मगर, कर्ण बहादुर (२०६४), मगर नेपाली शब्दकोश, काठमाडौँ : नेपाल मगर संघ,

केन्द्रीय कार्यालय ।

बुडा मगर, हर्षबहादुर (२०५०), मगर व्याकरणको प्रारूप, काठमाडौँ : देउराली अफसेट प्रेस

शर्मा, मोहनराज (२०५९), शब्द रचना र वर्णविन्यास, वाक्य तत्व र अभिव्यक्ति, भाषा

वैज्ञानिक र प्रयोगात्मक पद्धति (पाँचौँ संस्करण) काठमाडौँ : नवीन प्रकाशन ।

शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्र (२०५२), शोधविधि, काठमाडौँ : साक्षा प्रकाशन ।

सारु मगर, खड्ग (२०६२), मोइढुटो गलाम फोइङ् (दो सं.), नाम्खान् फेरा मगर ढूट टठा

अख्खारीका पहाक्च गूमफ्ठा ।

सुब्बा, बेगेन्द्र (२०५५), नेपाली भाषा र लिम्बु भाषबीच पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन,

काठमाडौँ : नेपाली शिक्षण समिति, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस ।

श्रीश, धर्मप्रसाद (२०५८), मगराँती संस्कृति, विराटनगर: श्रीमती दुर्गा श्रीस

Chemjong, Iman Sing(1967), **History and Culture of Kirant**

People(ThirdEdition),Kathmandu: **Pushaparatna Sagar.**

Morris, Swadesh (1950), **Salish Internal Relationship**, International

Journal of American Linguistics .

Nishi,Yoshio (1992), **A survey of the present state of our knowled**

about the Himilayan Language ,fordistribution at the 25th

International conference on sino-Tibetan Language and

Lingusties.

पत्रपत्रिका र अन्य सामग्री

गोरखापत्र २०६५ वैशाख २९ आइतबार ।

नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३

परिशिष्ट - १

अकर्मक क्रियापदको रूपावली

धातु : सुत्/

सामान्यार्थ, करण

क्र.सं.	कर्ता		क्रिया (अभूत)		क्रिया (भूत)	
	पुरुष	वचन	नेपाली	मगर	नेपाली	मगर
१.	प्रथम	एकवचन	सुत्छु	मिस्ले	सुतेँ	मिसा
२.	प्रथम	बहुवचन	सुत्छौँ	मिस्ले	सुत्यौँ	मिसा
३.	द्वितीय	एकवचन	सुत्छस्	मिस्ले	सुतिस्	मिसा
४.	द्वितीय	बहुवचन	सुत्छौ	मिस्ले	सुत्यौ	मिसा
५.	तृतीय	एकवचन	सुत्छ	मिस्ले	सत्यो	मिसा
६.	तृतीय	बहुवचन	सुत्छन्	मिस्ले	सुते	मिसा

सामान्यार्थ, अकरण

क्र.सं.	कर्ता		क्रिया (अभूत)		क्रिया (भूत)	
	पुरुष	वचन	नेपाली	मगर	नेपाली	मगर
१.	प्रथम	एकवचन	सुत्दिनँ	मामिस्ले	सुतिनँ	मामिसा
२.	प्रथम	बहुवचन	सुत्दैनौ	मामिस्ले	सुतेनौँ	मामिसा
३.	द्वितीय	एकवचन	सुत्दैनस्	मामिस्ले	सुतिनस्	मामिसा
४.	द्वितीय	बहुवचन	सुत्दौ	मामिस्ले	सुतेनौ	मामिसा
५.	तृतीय	एकवचन	सुत्दैन	मामिस्ले	सुतेन	मामिसा

६.	तृतीय	बहुवचन	सुत्तैनन्	मामिस्ले	सुतेनन्	मामिसा
----	-------	--------	-----------	----------	---------	--------

आज्ञार्थ, करण

क्र.सं.	पुरुष	वचन	नेपाली	मगर
१	द्वितीय पुरुष	एकवचन	सुत्	मिसो
२	द्वितीय पुरुष	बहुवचन	सुत/सुत्तुहोस्	मिस्नीको

आज्ञार्थ, अकरण

क्र.सं.	पुरुष	वचन	नेपाली	मगर
१	द्वितीय पुरुष	एकवचन	नसुत	मामिसो
२	द्वितीय पुरुष	बहुवचन	नसुत/नसुत्तुहोस्	मामिस्नीको

परिशिष्ट - २

आधारभूत शब्दावली

नेपाली भाषा	मगर भाषा	नेपाली भाषा	मगर भाषा
म	डा	तिमी	नाकु
ऊ	आसे	हामी	कान्
तिमीहरु	नाखुरी	तिनी	आसे
यो	इसे	त्यो	होसे
यहाँ	इला	त्यहाँ	होला
को	सु	के	हि
कहाँ	कुला	कति	कुडिक
होइन	होइन	सबै	पट्टोन
धेरै	धेरै	थोरै	चेजा
अर्को	आर्को	एक	काट्
दुई	निस	तीन	सोम
चार	बुली	पाँच	बाँगा
ठूलो	बडाको	लामो	लोच्च
चौडा	चाक्लो	बाक्लो	बाकुलो
गहुङ्गो	गहुङ्गो	सानो	मेजे
छोटो	टुन्च	साँघुरो	साँघुरो
पातलो	पातलो	आइमाई	मास्टो
मान्छे	भर्मी	केटाकेटी	जाको

श्रीमती	महाजा	श्रीमान्	मिभडा
कलेजो	मिगिन	पिउनु	गाकी
खानु	ज्याकी	टोक्नु	जिक्की
चुस्तु	चुप्की	थुक्नु	मेठो काकी
बान्ता हुनु	मेडेर ह्याट्की	उडाउनु	भुरुक्की
सास फेरु	सास फेरिस्की	हाँसु	रेट्की
हेनु	आँस्की	सुनु	सेकी
जान्नु	वाकी	मोटो	ढेस्च
डर	बिर्हिम	सुत्नु	मिस्की
बस्तु	उँकी	मर्नु	सिक्की
मार्नु	साट्की	लड्नु	डाप्की
सिकार	सिकार	ठोकिनु	ठोकडिक्की
काट्नु	चेकी	टुकिनु	ग्याकी
कोरिनु	कोय्याक्की	खन्नु	कोहोकी
पौडनु	पौडडिस्की	घुम्नु	छेरहाकी
आउनु	राकी	पसारिनु	पसारिक्की
बस्तु	उँकी	उभिनु	ठाडे छान्की
खस्तु	भाल्की	दिनु	याकी
परिखनु	लेन्की	निचोर्नु	चिप्की
माड्नु	माढिक्की	धुनु	हुकी
रुनु	राप्की	ताप्नु	तान्डिक्की
धकल्लु	ठेलिस्की	फ्याँक्नु	ल्होमकाकी
बाँधनु	छ्याक्की	सिउनु	रुप्की

गन्नु	गिन्डिकी	भन्नु	डेकी
गाउनु	ल्लिङ्की	खेल्लु	गेस्की
तैरनु	तैरडिस्की	बग्नु	बगडिस्की
जम्नु	जमडिस्की	सुन्ननु	सोकी
सूर्य	नाखान	चन्द	ग्याहोट
पानी	डी	वर्षा	नामास
नदी	खोला	ताल	ताल
समुन्द्र	समुन्द्र	नुन	छा
ढुङ्गा	ल्यहुड	बालुवा	बालुवा
धूलो	धुलो	पृथ्वी	पृथ्वी
बादल	बादल	कुहिरो	हुस्से
आकाश	आकाश	हावा	नाम्सु
हिउँ	मुस	बरफ	बरफ
धुवाँ	धुवा	आगो	म्हँ
खरानी	बाडाब	जल्लु	सिक्की
बाटो	लाम	हिमाल	हिमाल
रातो	ग्याच	हरियो	फिहिच
पहेँलो	वर्छ	सेतो	बोच
कालो	चिहिच	मीठो	जाप्च
तीतो	खेहेच	टरो	पाक्च
गुलियो	जिच	अमिलो	बिर्च
पाकेको	मिहन्च	काँचो	मिबिल
सडेको	घेरेल्च	दिन	दिन

रात	रात	वर्ष	ल्हेस/वर्ष
न्यानो	खान्च	चिसो	चिसो
भरि	न्हेप्प	नयाँ	नयाँ
पुरानो	पुर्ना	राम्रो	मज्जुड
खराब	मामज्जुड	फोहोर	फोहोर
सिधा	सिधा	गोलो	गोलो
धारिलो	धारिलो	बोधो	बोधो
चिल्लो	चिल्लो	भिजेको	न्हुर्च
सुख्वा	सुख्वा	ठीक	ठीक
नजिक	खेरेप	टाढा	पारी
दाहिने	दाहिने	बायाँ	बायाँ
मा	आङ्	भिन्न	भित्री
सँग	खाटा	र	र
नाम	म्यारमिन		

परिशिष्ट : ३

परिभाषिक शब्दावली

नेपाली	अङ्ग्रेजी	नेपाली	अङ्ग्रेजी
अकरण	Negative	अकर्मक	Intransitive
अन्वय	Agreement	अभूतकाल	Nonpast Tense
आदरार्थी	Honorific	आज्ञार्थ	Imperative
इच्छार्थ	Optative Mood	उच्च आदर	High Grade honorific
एकवचन	Singular	करण	Positive
कर्ता	Subject	कर्ता कारक	Subject Case
कर्तृवाच्य	Active Voice	कर्मवाच्य	Passive Voice
कर्म	Object	कारक	Case
काल	Tense	क्रियापद	Verb
कोटिकार	Classifier	तृतीय पुरुष	Third Person
द्वितीय पुरुष	Second Person	नाम	Noun
निम्न आदर	Low Grade honorific	पदसङ्गति	Agreement-concord
पदावली	Phrase	पुरुष	Person
पुरुषसङ्गति	Person Agreement	पुलिङ्ग	Masculine Gender
प्रत्यय	Suffix	प्रथम पुरुष	First person
बहुवचन	Plural	भाव	Mood
भूतकाल	Past Tense	भेद	Class
मध्यम आदर	Mid Honorific	मेल	Concord
लिङ्ग	Gender	लिङ्गसङ्गति	Number Agreement
वाक्य	Sentence	वाक्यात्मक	Sentential
विशेषण	Adjective	संरचना	Structure
सकर्मक	Transitive	सर्वनाम	Pronoun

सर्वोच्च आदर	Highest honorific	सामान्यार्थ	Declarative Mood
--------------	-------------------	-------------	------------------